

VINCZE FERENC

Drága rongy életük

– Dimitrij Herskovits, de szólíts csak Dimitrijnek, mindenki így hív, és persze tegezz nyugodtan, mert viémériken is így szoktuk.

Így kezdődött. Mármint Dimitrij története.

A vonat Salzburgban vesztegelt, hosszan, ráérősen, mint aki nem akar már továbbmenni, mint aki végleg megállapodott. A hangosbemondó ékes németséggel és angolsággal szavalta, hogy a Linz felé továbbhaladó szerelvényről lecsatolták a mozdonyt. A gyors indulás reményét.

Maradt a várakozás.

Leszállni újságért, szendvicsért, kifliért, szétnézni a váróban, a peronon. Ott hagyni a csomagot, bőröndöt, táskát, félig elolvasott magazint. Gondolatok tödultak előre, egymásnak ütköztek és vívódtak. Akkor leszálok, döntöttem el hirtelen, félresöpörve mindent, s belevetem magam a peronon hömpölygő salzburgi nyelvzavarba. És ekkor, a döntés pillanatában felvillant egy kép, egy vonatfülke, egy peron, majd a lábam, ahogy lelépek a vagon utolsó lépcsőfokáról az aszfaltra, ahogy elindulok, ahogy nem értek semmit, ahogy elvegyülök az emberek között, akiknek nem értem a nyelvüket, a gesztusaikat, akik átnéznek rajtam, elmennek mellettem, akik talán nem is tudják, hogy ott vagyok.

Megtorpantam.

Kínos, már-már égető bizsergés futott végig valahol a gerincem mentén. Olyankor érez ilyet az ember, mikor a kertvárosban, a piac felé menet az egyik kerítés rácsai közül hirtelen felbukkan egy vicsorgó kutya, csorgó és búzló nyállal, és csak a kerítés tartja távol tőlünk, csak az akadályozza meg, hogy belénk ne marjon.

Egy lepusztult város nyüzsgő pályaudvarán történt, ahová a tengerparti nyaralást követően érkeztünk. Itt kellett átszállni a másik vonatra, ami aztán továbbvitt az ország belseje felé. Várni egy percet sem kellett, a csatlakozás már befutott, ott várt minket az egyik középső peronon. Nagypám megfogta a kezemet, a másik kezével felemelte a kisebbik utazótáskát, és átvágtunk a tömegen. Mikor megtaláltuk a helyünket, leültetett, adott egy szendvicset, és visszaindult a csomagokért. Ültem a fülkében, és bámultam a peront. Emberek jöttek-mentek, ki táskával, ki anélkül, mindenki sietett. Vagy búcsúzott. És nagypám nem jött. Gondoltam, visszamegyek a másik vagonhoz, hátha egyedül nem bírja a csomagokat. Végigmentem a folyosón, megálltam egy pillanatra az ajtóban, aztán óva-

tosan leléptem a peronra. Nyárutó volt, talán augusztus, a férfiak hátán megtapadt az ing, hatalmas kerekded foltot hagyott a verejték, mely aztán végigcsorgott a gerincük mentén, be a nadrágba, megtalálva azt a keskeny árkot, mely kétészelte feszes vagy puha tomporukat, végül lecsorgott a combjukra, hogy felszívadjon a nadrág durva szövetében. Eltévedtem.

S mikor az eltévedés emléke kéjesen belém mart, akkor szoktam felébredni. Az álom mindig eddig tartott, egy pillanattal sem tovább. Kimerevedett a kép, a zsúfolt peron, a siető alakok éppen lendülő lába, s egy bőrönd meg egy vasutas takarásában én.

Megtorpantam.

Végül nem vettem újságot, nem sétáltam végig a peronon, nem szagoltam meg a virágárusnál a gerberákat, nem bámultam meg az elektromos kijelzőt, nem lendítettem meg a lábam a vagon utolsó lépcsőjéről, hanem visszaültem a fölkébe, és a kezembe vettem a félig kiolvasott magazint.

A fiatal és magas férfi megállíthatatlan lendülettel nyomult be a fölkébe, s még frissiben felhajtotta bőröndjét az utasok feje fölötti csomagtartóba. Mire alapsabban megnéztem, már ott ült velem szemben, menetiránynak háttal, meggyújtott egy cigarettát, és valami ismeretlen természetű, makacs és bántó nehéz szagot árasztott, poros padlások, nyirkos pincék hangulatát. Elégedett mosollyal szívta mélyre a füstöt, majd németül megszólalt:

– Dimitrij Herskovits, de szólíts csak Dimitrijnek, mindenki így hív, és persze tegezz nyugodtan, mert viémérikén is így szoktuk. Egy cigarettát? Amerikai, igazi amerikai, pontosabban nyújorki. Nem? Hát persze, az egészség, az mindennél fontosabb. Már el is felejtettem, hogy ti vigyáztok az egészségre. De nem zavar, ugye? Muszáj volt rágyújtanom, a repülőgépen nem lehet, majdnem beledöglöttem az útba, mert egy rohadt cigit sem lehetett elszívni.

A magazint félretettem, ott ült előttem az új, még szinte nyomdászagú újság, Dimitrij Herskovitsnak hívták, és mosolyogva fújta tele füsttel az egész fölkét.

– Meghalt nagyapám – folytatta vigyorogva Dimitrij, s ezt valahogy úgy mondta, mintha éppen az aznap dollár-euró árfolyamot közölte volna, mintha nyert volna a befutóra megtett lova, olyan hangsúllyal ejtette ki a szavakat, hogy nem lehetett eldönteni, a nagyapja vagy a halál beállta a fontosabb –, végre kinyúlt az öreg, s remélhetőleg utoljára megyek oda, mert kurvára unom, már szori, hogy minden évben átutazhatok ezen a rohadt kontinensen.

Dimitrij kifújta a füstöt.

– Júnó, ez az élet, az öregek lassan meghalnak, s többé nem kell menni, nem kell meghallgatni őket – sorolta Dimitrij a közhelyeket. – Pedig kár érte, remek meséket tudott, s mindig csak mesélt és mesélt. A legutóbbi időkben már semmi más nem érdekelt, júno, csak a saját történetei. Beült a konyha sarkába, arra a kis zöld székre, s miközben aludtam a díványon, ömlött belőle a szó. Júnó, ezt szerettem. Elaludni, miközben mesélt, magamra tekerni egy lópokrócot, s hall-

gatni Dimitrijt, mert őt is így hívták, hallgatni, ahogy egyre-másra előadja ugyanazokat a régi meséket, amiket hajdan anyám és nővére mesélt a kemény telekről, Tescovina hegyeiről és völgyeiről. Most vége ennek is, vége a meséknek, többé nem kell hallgatni, nem kell menni, hamarosan elfelejtem az egészet.

És Dimitrij kifújta a füstöt, ami rövid ideig ismét ott gyűrűzött a fejünk felett, beterítette a fülke terét, majd szürkésege áttetszővé vált, láthatatlanná, mint a felejteni kívánt történetek, aztán megszűnt, jellegzetes szagot hagyva maga után, emlékeztetve egy hajdan volt, már elszívott cigarettára.

És Dimitrij elővett később egy megfeketedett, kemény borítójú, zsíros albumot, s mikor kinyitotta, recsegték a lapok, meghajlottak a fényképek súlya alatt, és úgy mutatta, mint valami ereklyét, hogy ez maradt a nagypapjából. Ennyi, fekete-fehér fényképek, valahonnan a század közepéről, elejéről, ki tudja, mert Dimitrij nem tudta, csak azt, hogy ott rejtőzött a könyv, valahol a sarokba tolt láda mélyén, és egyik látogatása során, mikor az öreg Dimitrij nem figyelt, lenyúlta az albumot, mert hátha el tudja adni.

– Bevittem az antikváriumba, a legnagyobb üzletbe, de a pasinak nem kellett, mondta, hogy ez semmi, csak néhány elmosódott kép, júnó, én sem vagyok teljesen hülye, megtartottam, hátha majd később adnak érte valamit, néhány dollárt, s akkor majd eladom.

Dimitrij kifújta.

Az első oldalon egy asszony portréja, háttérben egy vásár, nagy ponyvás szekerek, talán félkörben, előttük állatok, tehének, lovak, juhok, néhány kupec, talán éppen arra a barnának tűnő, alacsony mokány lóra alkuszna, vagy már meg is alkudtak, hiszen fogják egymás kezét, talán már megkötötték a vásárt, de az is lehet, hogy csak üdvözlik egymást, meleg, kupeci kézfogással, aztán ott balra két purdó kerget egy tyúkot, az állat az ijedségtől kitarja a szárnyait, már-már felemelkedik a levegőbe, kétségbeesetten menekül, de úgy tűnik, sohasem kapják el, immár mindig ott lesz közöttük az a félméternyi távolság, maga az örökkévalóság, a menekülés megnyugtató és egyben vészjósló lehetősége. A kendő virágos, apró, egykor színes, most már megfakult, szürke minták sorjáznak, leszorítják az asszony haját, mégis, néhány pajzán fürt előkunkorodik, mintha nem sikerült volna jól beszélni fényképezkedés előtt, mert jól látszik, hogy készült, komolyan néz a gépbe, szinte már mereven, kicsit talán kelleetlenül, mint aki nem akarja ezt az egész felhajtást, mint egy indián, aki fél, hogy a felvillanó csoda magával ragadja a lelkét, és mint aki közben mégis retteg, hogy eltűnik a vásár forgatagában. Mélyen ülő mandulaszerű szemét összehúzta, mint ahogy vastag ajkait is összeszorította, szinte már eltüntette őket, s arca, mely már az évekkel kerekedni látszott, hosszúkás volt, talán barna, mélysötét.

– Ez volt nagyanyám – mondta hirtelen a képre mutatva Dimitrij –, legalábbis nagyapám ezt mondta, mert én sosem láttam, és nagyapámnak nem mindig lehetett hinni. Valami olyasfélét magyarázott, hogy úgy szöktette meg nagy-

anyámat egy táborból vagy micsodából, júno, s hogy nagyanyámat már előtte is elrabolta valaki, s mind így. Most elhiszed ezt? De most őszintén?! Már ne haragudjon meg a világ, de viémériken ezt nem hisszük el.

És Dimitrij újabb füstlöketet eresztett megkönnyebbülve a levegőbe, és a világ nem haragudott.

Csendben, mélyen hallgatva meggyőződésemről, elhittem a szöktetést, az asszonyrablást, mert volt valami abban az asszonyban a képen, a szemében, valami furcsa, megfoghatatlan mélység, ami megbabonázhatta a férfiakat, még az öreg Dimitrijt is. Az öreget is, aki mint ifjabb Dimitrij kuncogásából kiderült, ott feszített a következő fotografián, középtermetű, szikár férfiember katonaruhában, oldalán egy mokány alacsony lóval, kezében rövid karabéllyal.

Miután Linzet elhagytuk, lassan már Bécs következett, s valahol Amstetten környékén Dimitrij még kifújta egy nagy adag füstöt, aztán magára húzta a kabátját, és elaludt. Nyugodt álma lehetett, egyenletesen vette a levegőt, beszívta, kifújta, nem horkolt, szinte zajtalanul aludt, békésen, magamra hagyva a hajdan regős öreggel, mokány lovával, és Felső-Ausztria elnyúló tavaival. És az ismeretlen, makacs és bántó szaggal.

A vonat hangtalanul, már-már észrevétlenül suhant át egy erdőn, s amikor kiértünk, hirtelen megnövekedtek a távolságok, sötétkék hegyhátak magasodtak a horizonton, majd völgyek és mélyzöld dombok, csönd volt, s a kis utak játékos szertelenséggel kanyarogtak szürkésen az emelkedőkön, hogy elszórt házakat kössenek össze. Villanypásztor őrizte teheneit, később kecskéit, majd egy hosszú, íves jobbra fordulás után őzek. Bekerítve legelészték fiatal bakok, tőlük kicsit távolabb suták és gidák. Aztán újra csak a sötétlő kékségbe vesző hegyhátak. Az út mögött erdő, majd egy kiálló szikla, emberkéz nyoma sehol, s a szikár férfitest előretörekszik a képen, kitakarja a sűrű bozót egy részét. A férfi a hucul ló nyakán nyugtatta rövid kezét, kicsit mintha átölelte volna, kicsit mintha támaszkodott volna. Arca árnyékos, talán sötét, ránctalan, bőre feszített, sima, mint a csendes víztükör, érzelmnek semmi nyoma, csak szeméből érezni valami határtalan bizonyosságot. Bizonyosságot, hiszen ahogy régi krónikás diákok írták, sorsot választ, aki lovat választ.

Dimitrij felhorkant.

Az öreg Dimitrij fején magas, szemernyős sapka, tetején egy hajtás, jobbra legombolva, elől kis vágat, és a legombolás fölött sokszirmú fehér virág, mellette kis jelvény. Lehetetlen kivenni, mit is ábrázol, de ott van. A katonai zubbony alatt kockás ing, kilátszik gyűrt gallérja, ahogyan a buggyos szárú katonanadrágból is kilóg az ing dereka. A bakancs viszont sűrűn befűzve, a cipőfűző bedugva a száriba, szinte egészen rendben. Mintha pihenőt kapott volna az öreg, mintha nem lenne feljebbvaló a környéken. Háta mögött erdő, felette szikla, és szedett-vetett öltözet. Inkább rendetlen, egy katonától több várható. Legalábbis ennél.

Dimitrij aludt.

Néhány üres albumoldal után újra képek, szakadt szélű, beállított fekvőkép két lányról, talán inkább vénlányról, s az egyik feltűnően hasonlított a horkoló amerikaiakra. Nővérek lehettek, természetük méltóságról, előkelőségről árulkodott, amúgy ösztövérek, keszegek voltak. Egyikük ócska gyermekméretű szarukeretes napszemüveget viselt, de emellett majdnem teljesen egyformán öltözködtek. Később ősszel készülhetett a kép, egy kertben állhattak, mögöttük pad, rajta lehullott falevelek, csupasz fák, hátul homályba vesző tornác, s a hideg idő ellenére is csak egyszerű, fehér galléros, szürke vászonruhából állt öltözetük, lábukon kitaposott szandált, fejükön pedig remegő fityulaféleséget hordtak, mint valami vallási hó-bort megszállottai. Szemükben félnék csillogás, a megérkezés vagy az elindulás pillanatnyi bizonytalansága, mintha éppen most érkeztek volna, és lefényképezték őket, hogy megörökítsék az első, az udvaron töltött pillanatot, vagy éppen ellenkezőleg, most indulnak valahová, s ez az utolsó, emléknek szánt kép a házról, ahol felnőttek és gyermekkoruk régmúlt idejét töltötték. Valami történt, vagy történi fog a képen, ott rejlik a kényszeredett kifeszülésben, ahogy egyenes háttal, kissé mosolyra, már-már vigyorra ránduló szájjal bámulnak a fényképezőgép szemérmetlen tekintetébe, ami mozdulatlanságba sűrítette nyugtalan állapotukat.

Anyám állt így talán azon a nyugati pályaudvaron, a megérkezés utáni zűrzavarban, hol a vagonok ismerős koszt viselő oldalát, hol a nyugodtan és kulturáltan áramló embertömeget bámulva, szemében ijedtség lapult. Az már nem, ez még nem. Szinte feloldhatatlan állapot, erről árulkodott később apám szeme, ugyanez az ijedtség, ugyanez az elesettség, ami húsz év elteltével kegyetlen keserűségben és iróniában forrt eggyé. Történeteikben valahogy elsikkadt a jelen, mintha nem is lett volna, csak a múlt ágbogas nyúlványai kacskaringóztak hosszú évek multával is, alakok röpködtek ismeretlenül, mégis lassan regénnyé duzzadt étellel, gyakran ösztövéren, keszezen, mint Dimitrij Herskovits fekete-fehér fényképein a nővérek.

És Dimitrij aludt.

Hosszúkás, meggyűrt kép és a Westbahnhof következett, odakint gyár- és lakótelep váltogatták egymást, idebent újra az öreg Dimitrij ácsorgott az ismeretlen fényképész kamerája előtt, kissé sután, ahogyan nagy és erős emberek szoktak, nem értve, mi szükség van erre, hiszen ez az egész amolyan úri huncutság. Látszik az arcán a kényszeredett mosoly, s közben méretes botra támaszkodik, súlya a földre mélyeszi a fát, már nyoma sincs a hajdani katonaruhának, hosszú bő ujjú inget visel, fölötte báránybőr mellényt, vállán hatalmas tarisznya, vagy valami ahhoz hasonló, s mögötte fák, hirtelen meredekké váló legelő. Aztán odakint eltűntek a fák, a bokrok, elmaradoztak a lakótelepek, gyárak, csak a messzeségben tűntek fel épületek halvány kontúrjai, s végelláthatatlan sínek futottak minden irányba, a hangszóróból újra és újra felhangzott a Westbahnhof, Westbahnhof, és búcsúzott a mozdonyvezető, kedélyes és kellemes hangján kívánt tovább jó utat, és végül Dimitrij is felébredt.

– Állítólag az a kép akkor készült – mutatóujjával a következő albumoldalra bökött –, amikor nagyapám a vásárban megismerte nagyanyámat. Az ott az öreg botja, ami a mai napig a fészterben van, nekitámasztva a falnak, ha azóta valaki el nem égette. Mindenhová azzal ment, s ha kellett, használta is. Junó, nagyapám nem ijedt meg az árnyékától, igazi Herskovits volt, ezt mindenki tudta.

Megsötétedett vásári kép, ovális keretbe foglalva, alul kis márkanév, Kindl, a szikár férfiember közepén, térdben elvágva, kezében botja, mögötte a sokaság, asszonyok és férfiak tömege, a háttérben talán még a medvetáncoltató alakja is ki-vehető, amint hosszú láncon éppen kivonszolja a képből a göthös barnamedvét. Idősb Dimitrij arcán ugyanaz a kényszeredett mosoly, mint egy oldallal elébb, vigyor az örökkévalóságnak.

– Igazi Herskovits volt, büszkén viselte a nevét – tette hozzá még Dimitrij, miközben újra rágyújtott, s máris telepöfékelte füsttel a fülkét.

– Megveszem – mondtam hirtelen, valami belső, magam számára is érthetetlen ösztöntől vezérelve, csak érezve, kell ez az album, kellene a képek, szükségem lesz még a Herskovitsok megfakult emlékeire, ha teljesíteni akarom a rám szabott feladatot.

– Mennyiért? – kérdezett vissza szemrebbenés nélkül Dimitrij, s látszott, rég megbánta már, hogy az előbb még pár dollárért akarta elkótyavetyélni az albumot.

– Mennyit kérsz érte? – feleltem kérdéssel, kikerülve a csapdát, inkább mondjon ő egy árat, mintsem nagylelkűségemtől vezérelve esetleg magasabb összeget mondjak, mint amennyit kérne.

Elgondolkozott.

– Ötven dollár – mondta kérdőn, kissé bizonytalanul, hogy alulértékeli az árut, s feszülten figyelte minden mozdulatomat.

– Legyen – bólintottam, feltehetőleg láthatóan megkönnyebbülve, mert többre számítottam, és mert az alkudozás nemes fortélyait nem sikerült elsajátítanom nagyapámtól. Hiába vitt magával minden egyes alkalommal a piacra, utáltam alkudozni, utáltam kivárni az egyezkedés végét, mert nagyapám ezt mesteri szinten űzte, szinte csak azért járt a piacra, hogy a jól bejártatott emberekkel megalkudjon. Aztán mikor már felére csökkentette amaz a káposzta árát, nagyapám szépen visszapakolt mindent a standra, mert – szerinte – túl puhák voltak a fejek, kissé töredezetek a lapik. Ilyenkor majdnem föld alá süllyedtem szégyenemben, de láthatólag ez csupán engem zavart az egész piacon, hiszen a hangos kiabálást követően mindenki elcsendesült, és valahogy mégis megegyeztek, ráadásul, ezt sohasem értettem, mindenki jól járt. Néha, mikor nagyapám nem ért rá, s engem küldött egyedül, mindig a lelkemre kötötte, hogy mennyit kell alkudni a paradicsomból, paprikából, egyebekből. Általában odamentem a legelső standhoz, s ami ott volt, megvettem. Egy-egy parasztember kérdő válaszára, annyit mondtam, le-

gyen, aztán otthon elújságoltam, hogy ebből annyit, amabból meg amannyit alkudtam, és így mindenki jól járt, csend volt.

– Legyen – bólintottam, s már vettem is elő a pénztárcámat, majd leszámoltam az ötven dollárnak megfelelő összeget Dimitrij markába.

Megszámolta a pénzt, összerendezte, majd a farzsebéből előrángatott pénztárcájába gyúrta. Kissé talán meghökkent, hogy ilyen könnyen beleegyeztem az árba, talán sajnálta is már a kimondott összeget, de nem szólt, csak rendezgette a pénzt, majd az egészet visszatette a zsebébe.

– Egy fényképet magammal vinnék – mondta aztán, és kinyitotta a mellettem heverő albumot. Keresett valamit, ide-oda lapozgatott, átsuhant a keszeg nővérek fölött, át a hucul ló mellett feszítő öreg Dimitrijen, majd üres oldalak következtek, végül valahol az album vége felé megállapodott.

Két fénykép volt az oldalon.

A felsőn nem volt senki, csak egy konyha részlete látszott, a fényképész megkísérelte a legnagyobb szögben megörökíteni a helyiséget. Feltehetőleg behúzódtott az egyik sarokba, s onnan vette le a szoba közepén álló asztalt, a négy széket. Erős, masszív asztal volt, valami világos, virágmintás terítővel letakarva, közepén nagy levesestál, benne egy merítőkanál. Szemben és balra egy-egy teríték, talán krémszínű mélytányérok, nagyok, öblösek, tele levessel. A háttérben egy sötétebb kredenc, benne a vitrin mögött üvegpoharak sorakoznak, egyenes, katonás rendben, egyszerűen. A falon talán egy elmosódott kép vonalai, de az is lehet, hogy csak egy hajdan ott lógott festmény, egy giccses tájkép falat megkoptató nyoma sejlik a szemlélő elé.

Az alsón ismét az idősebb Dimitrij mosolygott kényszeredetten az ismeretlen fényképész felé, aki újra és újra megörökítette az öreget, minduntalan megpróbálta megőrizni fogatlan vigyorát az utókornak, a fiaknak és az unokáknak.

Teljesen hiába tette, mert Dimitrij határozott mozdulattal nyúlt a felső kép után, óvatosan kiemelte, ráfűjt, majd ingzsebébe tette.

– Ezt magammal viszem – mondta, miközben leemelte feje fölül csomagját –, júnó, azért mégis csak kell valami emlék erről az egészeztől.

Így mondta, erről az egészeztől.

Mikor a vonat megállt, Dimitrij még egyszer rágyújtott, megigazította gallérját, hozzám fordult, s nagy, vastag tenyerét felém nyújtotta.

– Hát, többé nem látjuk egymást – mondta vigyorogva, és kezet ráztunk. Többet nem szólt, elhúzta a fülke ajtaját, és eltűnt a folyosón.

A vonat ismét vesztegelt, a hangosbemondó tájékoztatása szerint új vagonokra várt és új mozdonyra, amit lassan, ráérősen kapcsoltak hozzá az immár igen-csak megfogyatkozott szerelvényhez. Ismét a várakozás, a hömpölygő tömeg, és Dimitrij fülkébe szorult ismeretlen természetű, makacs és bántó nehéz szaga. Mellettem a zsíros fedelű, fényképekkel teli album. És újra a vívódás, a leszállás csábító közelsége, majd az emlék fel-feltörő erőszakossága.

Ekkor megkocogtatta valaki az ablakot. Összerezzelve zökkentem ki egy hajdani pályaudvar újra elém kerülő forgatagából, s mint aki rémálomból ébredt, ijedten meredtem a peronon vigyorgó Dimitrij Herskovits széles arcára.

Látva, hogy nem mozdulok, ismét kopogtatott.

Felálltam, s nagy nehezen lehúztam a szoruló ablakot. Dimitrij benyúlt az ingzsebébe, elővette a nemrég magához vett fényképet és felém nyújtotta. Elvettem. Elvigyorodott, majd szó nélkül megfordult, és eltűnt a tömegben.

